

Ústav evropské etnologie
a Centrum pro studium nemateriálního kulturního dědictví
Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Žena předoucí na vřetenu. Foto Richard Jeřábek, Bulharsko, 1979.

Richard Jeřábek

Člověk a tradice

Místo úvodu

Příspěvek *Člověk a tradice* přednesl prof. Richard Jeřábek v prosinci 1988 na mezinárodní konferenci o člověku na přelomu tisíciletí. S dvouletým odstupem jej publikoval jako vstupní stať nově zformovaného etnologického časopisu *Národopisná revue*, na jehož směřování i obsahové náplni se v následujících letech jako člen redakční rady aktivně podílel.

Tradice je jednou z ústředních kategorií etnologického výzkumu. Jejím prostřednictvím je zajištěno předávání idejí, norem a hodnot z generace na generaci. Představuje společenský imperativ a jednotlivé society na ni budují své vědomí integrity a kontinuity. Je proto přirozené, že ji jako klíčové téma svého textu zvolil i Richard Jeřábek. Tradici nevnímal jako trvalý stav, ale coby „*dynamický proces, často nerovnoměrný a rozporný proces, jehož počátky mohou tkvít v hluboké minulosti a konce (mimořádně všelijaké) v nedohlednu.*“

Ačkoliv od vzniku příspěvku uplynula již více než tři desetiletí, jeho obsah a především některé autorovy teze jsou také dnes vysoce platné a mají potenciál oslovit současné čtenáře. Společnost i samotná vědecká disciplína etnologie se za tu dobu výrazně proměnily. S odkazy na tradici a tradičnost se dnes setkáváme v řadě souvislostí, jsou součástí slovního instrumentáře politických elit i osvědčenou marketingovou značkou s nemalým ekonomickým potenciálem. Před dnešní etnologiy tím vyvstávají neustále nové podněty k výzkumu, který může být směřován nejen k identifikaci obsahu a forem sledovaných kulturních elementů, ale také k principům jejich přenosu, akceptace a adaptace a v neposlední řadě k jejich reflexi ve společnosti a způsobům, jak je s nimi ze strany jednotlivých aktérů nakládáno.

Práce na rýžovém poli. Foto Richard Jeřábek, Vietnam, 1984.

Velikonoční hrkání. Foto Richard Jeřábek, Hlohovec, 1961.

Řemeslník na ulici. Foto Richard Jeřábek, Jugoslávie, 1974.

Pastevci v pustě jako turistická atrakce. Foto Richard Jeřábek, Maďarsko, 1979.

Etnologie jako komparativní věda o člověku a jeho kultuře tak i dnes vykazuje trvalý výzkumný potenciál, zároveň i nemalou společenskou relevanci. Váhu obou zmíněných faktorů si uvědomoval také prof. Richard Jeřábek, když na počátku devadesátých let inicioval transformaci brněnského univerzitního pracoviště do Ústavu evropské etnologie.

Pro nadčasovou platnost myšlenek, které tehdy vetknul do statě *Člověk a tradice*, jsme se ji rozhodli zpřístupnit formou příležitostné publikace. Jejím prostřednictvím chceme zároveň připomenout nedožitě devadesáté narozeniny prof. Richarda Jeřábka, etnologa a dlouholetého vedoucího Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Verbuňk. Foto Richard Jeřábek, Lanžhot, 1961.

Děti při návratu ze školy na návsi. Foto Richard Jeřábek, Charvátská Nová Ves, 1961.

Člověk a tradice

Richard Jeřábek

Není dne, aby na nás nedorážela ze stránek tisku nebo z rozhlasových a televizních přijímačů tradice nejroztodivnějších druhů. Vzhledem k převažujícímu obsahu zpravodajství a publicistiky jde především o tradice pokrokové, revoluční, bojové, které jsou hodny zachovávání, pěstění a rozvíjení, v kulturních rubrikách běží o tradice hudební, výtvarné, literární a mnohé jiné, samozřejmě také pokrokové, podle potřeby národní nebo mezinárodní, tradice uzavřené, přerušené či obnovené. Nejsme ovšem pouhými dědici, nýbrž také tvůrci tradic. Jako bychom jich neměli dost po předcích, zakládáme tradice nové. Uspořádáme-li dvoje šibřinky, třetí už se budou samozřejmě inzerovat jako tradiční. Je to tak osvědčená známka, že se jí ujímá se zdarem i obchodní a reklamní hantýrka; její aplikací dodává řadovému zboží zdání mimořádné kvality, podobně jak tomu činí s jinými přívlastky — domácí jitrnice, tlačěnka, zabíjačka, domácí kuchyně, selské víno. Tak může být leccos tradiční, například kapr, ovšem jen vánoční kapr, jehož kosti uvíznou v krku při chvatné konzumaci v očekávání tradiční nadílky pod tradiční (ve skutečnosti netradiční) borovicí. Zatímco v běžném životě nemáme proti tradičnosti vážnějších námitek, jinak je tomu v umění, aspoň současném: třikrát běda, když kritika označí nový román, novou symfonii nebo nové nastudování starého kusu za tradiční. Umění sluší totiž mnohem lépe distinkce netradičnosti; jak by třeba tvůrci zbrusu nového Hybešova pomníku na lužánecké mytince zajásali, kdyby byl ochoten někdo černé na bílém a pro všechny budoucí časy napsat, že jeho pojetí je vzácně netradiční. Je-li tradice většinou chápána jako záruka solidnosti, v umění a také ve vědě to nemusí platit, neb tradice tu splývá s tradicionalismem, zapšklostí a zpátečnictvím.

Pojem tradice se většinou chápe v kladném smyslu a spojuje se zpravidla jen s progresivními jevy ve společnosti, což přirozeně nemusí tak docela odpovídat realitě. S odstupem času tak už mnoho tradic vyhlášených za pokrokové splakalo. Protože klasifikování tradic jako pozitivních a negativních zavání voluntarismem a manipulátorstvím, smíříme se raději s tím, že tradice samy o sobě nejsou zásadně kladné nebo záporné, nýbrž jsou převážně neutrální, popřípadě rozporné, ambivalentní. Progresivními nebo regresivními se pak stávají podle konkrétních souvislostí, do nichž se většinou bez vlastního přičinění dostávají. Tradice ostatně není trvalý stav, ale dynamický proces, často nerovnoměrný a rozporný proces, jehož počátky mohou tkvít v hluboké minulosti a konce (mimochodem všelijaké) v nedohlednu. Tento proces může být spontánní, neregulovaný, ale častěji se stává objektem spekulací a manipulací, zejména ve sféře ideologické a politické. Není snad jediné významnější tradice, jíž by nebylo zneužito a jejíž smysl by nebyl obrácen proti ní samé. To je neodvratný osud tradic institucionalizovaných, tradic, jejichž výklad a využití spočívá v rukou mocenských institucí a orgánů. To je nejspolehlivější cesta k deformování a zformalizování i těch nejhumánnějších a nejsmysluplnějších tradic.

Jako národopisec se musím — hlavně s přibývajícím věkem a s blížícím se přelomem tisíciletí — obírat otázkou, co s těmi tradicemi, za jejichž strážce jsme větším či menším právem považováni. Někdy si dokonce bereme na sebe břímě přímo sysifovské: jako bychom to měli být právě my, kdo vybrané tradice lidové kultury přeneseme přes vysoký práh třetího tisíciletí a kdo je bude zasévat a zúrodnovat pro celá příští pokolení. V zajetí teď už vyčichlé mladické víry v utopické vize nového věku, věku celosvětové sociální i vědeckotechnické revoluce, za poroučení větru a deště a za přispění lysenkovské pšenice dosaženého obecného blahobytu, se muselo zdát vynakládání úsilí o záchranu přestárých tradic — pokud neměly sloužit jako propagandistický nástroj — naprosto absurdním. Teď už se mně leccos z toho začíná jevit jinak: mnohé tradice si bez naší selekce, popřípadě i proti našim záměrům, zřejmě budou razit cestu do dalšího tisíciletí samy. Bohužel to nebudou jen žádoucí, ale též, možná že hlavně, nežádoucí tradice, jejichž životnost a houževnatost je překvapivě velká a jejich přitažlivost pro mladší vrstvy populace nečekaná.

Odmítáme-li apriorní třídění lidových tradic pomocí mimovědeckých kritérií, neznamená to, že v nich nespátřujeme kvalitativní rozdíly. Máme za to, že ze zřetele hodnotových orientací lze rozlišovat tradice rozmanitého významu — od podružných až po nosné. A tu vyvstává otázka, zda národopis sleduje ony hodnotově primární, popřípadě prioritní národní a lidové tradice, aby právě jimi vybavoval současného člověka na cestu do třetího tisíciletí. Na rozdíl od některých jiných jsem přesvědčen, že tak nečiní a že si k tomu dokonce krátkodechými podbíživými projekty zatarasil cestu. Proklamuje se „rozvíjení pokrokových tradic lidové kultury směřující k aktivizaci všech tvořivých sil lidu“, „organické prolnutí pokrokového kulturního dědictví se životem socialistické společnosti“, jakýmsi nedopatřením dokonce figurují tyto úkoly ve státním programu základního výzkumu, ač se jedná jen o část problematiky aplikovaného národopisu. Ve skutečnosti se věnuje pozornost hlavně těm složkám lidových tradic, které se dnes souborně označují za zájmovou uměleckou činnost spolu s dalšími aktivitami, které nemusejí mít s lidovou kulturou nic společného. Poněkud zjednodušeně řečeno — je to podobné, jako kdyby se do základního výzkumu a mezi přední úkoly věd o umění stavěla péče o kroužky amatérských výtvarníků a pořádání přehlídek jejich tvorby nebo starost o amatérská hudební tělesa, třeba dechovky, a jejich festivaly, třeba i mezinárodní.

Zkrátka a dobře — do popředí zájmu o lidové tradice se vinou několika národopisců servilních k vrchnosti, jejímž jazykem se naučili vládnout, dostala především vnější jevová stránka lidového kulturního dědictví, kterou lze s okamžitým ohlasem a patřičným oceněním vystavovat na odiv naší i zahraniční veřejnosti. Děje se tak bez ohledu na to, že výsledky této činnosti se obracejí jenom k objektivně nezjištěné části populace a pokrývají jen větší či menší ostrovy a ostrůvky na území českého etnika; ani pasivní vztah širokých vrstev k těmto tradicím není jednoznačný a těžko je zjistit, kolik posluchačů rozhlasu a diváků televize vypíná přijímače při folklórních pořadech. A zdánlivě vysoké počty návštěvníků festivalů lidových písní a tanců se nemohou srovnávat s počty fotbalových fanoušků, pomineme-li už jiné druhy sportu a masové tělovýchovné produkce. Nedůvěru budí výsledky anket, v nichž se přání stává otcem myšlenky; jistě k velké radosti odborníků se pak vydávají za sociologické výzkumy a za součást „vědeckého hodnocení významu

a funkce tradic lidové kultury v celonárodním kontextu“. Pokud by to někdo nebyl ochoten pochopit a přijmout, pohrozí se mu varovnými slovy z arzenálu propagandistů před čtyřmi desetiletími. (Malým, leč názorným příkladem exaktnosti výsledků, k nimž ony ankety dospívají, je zjištění, že pouhých 28 % členů souborů lidových písní a tanců odebírá národopisné časopisy. Kdyby to měla být pravda, musely by mít Národopisné aktuality a Český lid náklady málem jako Playboy. Obávám se, že odborný tisk neabonuje ani 28 % profesionálních národopisců, a ani se tomu moc nedivím.) Neoromantismus sice do dnešní vědy příliš dobře nezapadá, ale bylo by lze jej velkoryse přehlédnout. Opičí lásku k předmětu vědy, byť by jím byly i ty nejsvětější lidové tradice, akceptovat nelze, zvláště s ohledem na existenci nepřeborného množství jiných, jistě nikoli méně cenných hodnot současné národní i světové kultury a umění. Ty ovšem zůstávají za uzoučným obzorem trubadúrů spásanosti folklóru skryty.

Rozhodně nechceme říci, že zájmová umělecká činnost, do níž spadá zčásti i nakládání s folklórním dědictvím, je zbytečná a že nemá smysl věnovat jí pozornost, a to i v případech, kdy se v ní hlásí descendentní tendence. (Ostatně před bezmála šedesáti lety napsal Karel Čapek, že „rádi se oháníme folklórem, ale je to folklór už kulturně převařený a nakadeřený“.) Je správné, když se i národopis na okraji svých přednostních zájmů zabývá těmito aktivitami, a to jako společensko-kulturním jevem. Ale nevěřím, že právě folklorismus, jak se pomocně říká sekundárnímu nebo terciárnímu folklóru, popřípadě folklóru přenesenému a pěstovanému v nefolklórním prostředí, může být nositelem těch tradic, které mohou být společnosti na přelomu tisíciletí nejpotřebnější.

Víme tedy vlastně o takových lidových tradicích, jimž by se měla věnovat prvořadá pozornost jak z vědeckého, tak i osvětového zřetele? Jistěže víme, ale mlčíme o nich. Nejde zdaleka o tak nápadné, efektní, ba i vtíravé tradice, jako mohou být ony, jež se nazývají folklórními. Jsou to spíše nenápadné, často pohledům zevně skryté rysy tradiční lidové kultury a způsobu života lidových vrstev venkovských i městských, rolnických, řemeslnických i dělnických, které s proměnami nebo se zánikem starých struktur upadly a nadále upadají v zapomenutí, mimo jiné proto, že jsou nesnadno postihovatelné a namnoze i nepohodlné. Tyto tradice, ač byly svým vznikem a vývojem spjaty s dobovým ovzduším, v mnoha ohledech nepozbyly ničeho ze své všelidské valence, jen byly — a to

i vědou — lehkomyšlně odsunuty stranou veřejné pozornosti a péče, převrstveny nedomyšlenými vidinami a nabubřelými frázemi. Tyto niterné tradice byly mnohem důležitějším a důsažnějším elementem komunikační infrastruktury lidové pospolitosti a formantem rodinných a společenských vztahů, než ony tradice, jež se staly základem pódiového nebo jevištního, rozhlasového, televizního nebo filmového folklóru. Vyjadřují totiž základní postoje člověka k člověku, ke společnosti, k životu a ke světu.

Pro tyto lidové tradice bychom stěžii našli společné pojmenování, přestože všechny navzájem úzce souvisejí a jedna podmiňuje druhou. Jde o tradice pozoruhodné z hlediska gnozeologického a filozofického, vycházející ze staleté lidové zkušenosti a moudrosti, osvědčující schopnost vnímání a hodnocení reality na základě bystrého pozorování ověřovaného celými generacemi denním stykem s neživou i živou přírodou a na základě přirozenějších mezilidských kontaktů. Poznání a respektování etických principů fungujících kdysi celkem spolehlivě v lidové pospolitosti, opuštěných a zavržených hlavně proto, že některé z nich vycházely z náboženské morálky, by mohlo být jen k prospěchu společnosti se zborcenými mravními normami: s vaničkou se vylilo i dítě. Jsou země, kde se tzv. normativní etnografie zahrnující právní a etickou etnografii vážně zabývá formami sociální regulace, mimo jiné s ohledem na upevňování soudržnosti rodiny, na rozvíjení citové výchovy apod.

Celá desetiletí se tupě ignorují lidové tradice ekologické a ergologické, resp. ergologicko-technologické: prostý venkovský člověk bez jakéhokoli vzdělání dokázal s přírodou nakládat líp a odpovědněji než dnešní akademici zemědělských věd, pod jejichž patronací se znehodnotily takřka všechny základní zdroje výživy. Za své bere do vysoké míry i kulturní krajina se zpustošenými lesy, znečištěnými vodami i částí zemědělské půdy, s barbarsky dislokovánými zemědělskými a průmyslovými provozy v dominantních polohách obcí, s nevkusně a bohužel nenapravitelně modernizovanými městskými i vesnickými sídly. Lidový hospodář a stavebník se pochopitelně musel zařizovat mnohem skromněji, ale zato s citem k prostředí, které jediné mu skýtalo obživu. Ergologicko-technologické tradice se rozplývají někde mezi křečovitým plněním plánů a melouchy, ta tam je vážnost a úcta k poctivé práci a jejím výsledkům, z profesionální hrdosti a obětavosti zůstaly jen trosky.

A z lidových tradic estetických, které se pod civilizačními tlaky začaly rozkládat velmi záhy, se prezentuje vlastně jen jejich nablýskaná slupka, a samo jádro lidových estetických principů zůstává nevyhloupnuto.

Nerad bych, aby načrtnutý obraz působil dojmem negování všeho nového, co se z nejrůznějších důvodů neopírá o znalost a uplatňování dávných i novějších lidových tradic, a aby vyvolával zdání idylické minulosti. Vůbec už nechceme vydávat tyto lidové tradice za jediné možné východisko z nesnází. Klademe si za cíl pouze to, abychom varovali před přeceňováním jedné stránky lidových tradic, a to právě těch pozlátkových, a upozornili na soustavné přehlížení jiných, podle našeho mínění významnějších tradic, jejichž poznatelnost a využitelnost ve prospěch společnosti je mnohem obtížnější, už proto, že naivně předpokládá obecné pochopení, ochotu zřít se neoprávněných výhod kořistného hospodaření a tím i života vedeného na účet příštích generací. Naproti tomu vyžaduje promyšlený a důsledný systém etické, estetické i ekologické výchovy, po němž se léta marně volá. To je však větším dílem úkol těch, kteří na sebe ochotně berou veškerou pravomoc, ale k odpovědnosti se nehlásí. Národopis by mohl, pokud by to bylo žádoucí, přispět sondami do oněch nosných lidových tradic a podílet se tak aspoň skrovnou hřívnou na obnovení zdravého etického, estetického či ekologického vědomí, s nímž by mohl člověk vstupovat do třetího tisíciletí s větší mírou optimismu, než s jakou se brzy rozloučí s tisíciletím druhým.

Výběr z literatury:

W. LIPP: Marginalien zum Begriff Tradition. *Volkskundliche Beiträge* 1, 1966, s. 77–83.

H. BAUSINGER: Kritik der Tradition. Anmerkungen zur Situation der Volkskunde. *Zeitschrift für Volkskunde* 65, 1969, s. 232–250.

J. SZACKI: Tradycja. Przegląd problematyki. Warszawa 1971.

R. JEŘÁBEK: Lidová kultura v českém národním životě. In: *Problemy kultury ludowej i narodowej*. Warszawa — Poznań 1976, s. 103–109.

R. JEŘÁBEK: Lidové tradice v dnešním Československu. *Lud* 63, Wrocław 1979, s. 187–194.

R. JEŘÁBEK: Ochrana krajiny jako kulturní hodnoty. In: *Ochrana krajiny ČSSR z hlediska zemědělství a lesnictví*. Praha — Bratislava 1981, s. 454–459.

R. JEŘÁBEK: Fantom tradycji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego „Prace Etnograficzne”*. Zesz. 29, 1992, s. 7–13.

Richard Jeřábek

(14. května 1931 – 14. října 2006)

Téměř půl století (1959–2006) se výraznou měrou podílel na profilaci jednoho ze dvou českých univerzitních pracovišť etnologie. Náležel do silné generace, která po II. světové válce zahájila své univerzitní studium a záhy i aktivně vstupovala do dalšího směřování oboru. Vedení dnešního Ústavu evropské etnologie se ujal v roce 1959 po náhlé smrti prof. Antonína Václavíka. Čtyři roky před tím R. Jeřábek úspěšně ukončil studium národopisu a dějin umění a již od roku 1953 působil jako asistent (posléze odborný asistent) etnografického semináře. Počáteční badatelský zájem směřoval spíše k materiální kultuře a tradičním formám obživy. Již v této době je v publikovaných časopiseckých studiích a posléze i v kandidátské práci *Karpatské vorařství v 19. století* (1961) patrný Jeřábkův potenciál širšího historickoetnologického komparativního výzkumu uplatňujícího se na prostoru nadregionálně utvářených kulturních areálů. V 60. letech se R. Jeřábek úspěšně habilitoval (1962) a posléze byl v roce 1968 jmenován profesorem. Společně se svými generačně blízkými kolegy (D. Holý a V. Frolec) stál v této dekádě u zrodu publikací o Podluží (1962) a Hornácku (1966), které moderní formou rozvíjely koncepci regionálních monografií.

Chlapci na Podluží. Foto Richard Jeřábek, Moravská Nová Ves, 1961.

Tématy, které v rámci badatelského zájmu Richarda Jeřábka přirozeně vyplynuly ze studia regionálních forem tradiční kultury, se stal proces formování etnografických regionů a teoretické problémy spojené s jejich vymezováním (*Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IV. Etnografický a etnický obraz Čech, Moravy a Slezska (1500–1900). Národopisné oblasti, kulturní areály, etnické a etnografické skupiny*, 2004). V širší historické perspektivě se snažil ukázat na dynamičnost tohoto procesu

a chybnost některých stereotypně konstruovaných obrazů o etnografické rajonizaci střední Evropy. Příspěvkem k důkladnějšímu poznání raných prací věnujících se tradiční kultuře se stala antologie *Počátky národopisu na Moravě* (1997).

S ohledem na studijní kombinaci národopis – dějiny umění vedl jeden ze směrů badatelského zájmu R. Jeřábka k problematice ikonografie a lidové výtvarné kultury. Zaměřoval se zvláště na ta témata, kde mohl uplatnit mezioborové přístupy a která byla mimo zájem hlavního badatelského proudu dějin umění, zatímco etnologové zpravidla postrádali adekvátní metodologickou výbavu k jejich odbornému zpracování. Věnoval se proto především terminologii, kategorizaci a systematice, ikonografii či symbolice (souborně *Lidová výtvarná kultura*, 2011). Vedle historické roviny studia neopomíjel ani dobově aktuální problematiku výtvarného folklorismu, neprofesionálního naivního umění a kýče.

Dlouhodobý zájem projevoval R. Jeřábek o bibliografickou práci, kterou po celý život rozvíjel vedle teoretické roviny především v jejím praktickém naplňování. Sám, nebo s manželkou Alenou, zpracoval několik bibliografických soupisů oborových časopisů a personálních bibliografií. V této sféře se mu podařilo uplatnit i v mezinárodních oborových sítích, když od roku 1969 systematicky přispíval do Internationale Volkskundliche Bibliographie.

Od 80. let R. Jeřábek autorsky či redakčně participoval na souborných pracích české etnologie, které pomyslně vyvrcholily ve funkci jednoho z dvojice hlavních redaktorů třídílné národopisné encyklopedie *Lidová kultura* (2007). Kromě redakční práce zpracoval množství věcných a personálních hesel. Zvláště biografický díl (sv. 1) významně formoval také po koncepční stránce. Nadnárodní aspekt vykazuje projekt, který realizoval na přelomu století v podobě *Biografického slovníku evropské etnologie* (2013). Na základě mnohaleté excerpcce dostupných zdrojů a za vydatné součinnosti zahraničních konzultantů se Richardu Jeřábkovi podařilo zpracovat 267 personálních hesel reprezentantů jednotlivých národních škol etnologie na území Evropy, jejichž badatelská činnost přerostla regionální a národní dimenze a výraznou měrou obohatila obor v celoevropském měřítku.

Personální bibliografie R. Jeřábka čítá více než čtyři stovky položek a vedle vědeckých studií zahrnuje také texty materiálové povahy, bibliografické soupisy či příspěvky recenzní a polemické povahy. Díky zapojení do mezinárodních vědeckých sítí (např. Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore, Mezinárodní komise pro

Richard Jeřábek s manželkou Alenou při cestě po Sicílii. Osobní archiv Aleny Jeřábkové, Itálie 2006.

studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně) se mu podařilo již od 60. let udržovat nejen osobní, ale i profesní kontakty s předními reprezentanty oboru v tehdejších východním i západním bloku. Vedle prací k historiografii a teorii národopisu/etnologie můžeme z metodologického hlediska oceňovat Jeřábkovy práce v oblasti etnografické rajonizace a především lidové výtvarné kultury a jejích širších geografických i socio-kulturních souvislostí. Pro rozvoj etnologie v českém (československém) prostoru jsou ovšem neméně důležité podněty, jimiž Richard Jeřábek vstupoval do různých tematických oblastí etnologie a diskuzí k dalšímu směřování oboru.

Úplný soupis publikovaných prací prof. Richarda Jeřábka přinesla bibliografie vydaná v roce 2018 Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici jako Bibliografická příloha Národopisné revue č. 32.

Vydal Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity jako příležitostný tisk k nedožitým devadesátým narozeninám prof. Richarda Jeřábka v rámci řešení projektu Sociální kapitál nemateriálního kulturního dědictví z programu Specifického výzkumu Masarykovy univerzity řešeného Ústavem evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (kód projektu MUNI/A/1140/2020)

Redakční příprava a úvodní slovo: Daniel Drápala
Spolupráce na redakci: Alena Křížová
Výběr fotografií: Eva Chovancová, Alena Křížová, Daniel Drápala
Fotografie vybrány z dokumentačního fondu Ústavu evropské etnologie FF MU a soukromého archivu Aleny Jeřábkové a Aleny Křížové
Grafické zpracování: Metoda, spol. s r. o.
Vydání první
Brno 2021